
На правах рукописи

Котубей Іван Іванович

**Невідповідність висновків суду першої
інстанції фактичним обставинам
кримінального провадження**

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2015

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
Рожнова Вікторія Василівна,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри кримінального процесу

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

Інв. № 19376 А

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Шумило Микола Єгорович,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
професор кафедри правосуддя

кандидат юридичних наук, доцент
Ткачук Олег Степанович,
Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ,
суддя

Захист відбудеться «28» листопада 2015 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.05 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «27» листопада 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д. О. Савицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. З прийняттям Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України підвищились вимоги до якості судового розгляду та ухвалених за його результатами рішень. Проголошене у міжнародних деклараціях та Основному Законі України право на апеляційне оскарження судових рішень зазнало подальшої правової реалізації у КПК України шляхом закріплення гарантій на апеляційне оскарження та перегляд вироку, ухвали суду, що стосуються прав, свобод чи інтересів особи, судом вищого рівня в порядку, передбаченому законом. Ефективна реалізація цього права неможлива без підвищення ефективності судової діяльності як у першій, так і в апеляційній інстанціях.

Доводиться констатувати наявність у вітчизняній судовій практиці фактів ухвалення незаконних, необґрунтованих, невмотивованих і несправедливих судових рішень. Так, за даними судової статистики у 2013 році апеляційними судами судові рішення скасовано щодо 35,7% осіб (у 2012 році – щодо 35,5%). Протягом 2013 року Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ скасовано і змінено вироки стосовно 1,9 тис. осіб, із яких скасовано стосовно 1,3 тис. осіб або 23,8% загальної кількості перевірених вироків. Протягом 2014 року Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ скасовано і змінено вироки стосовно 1,6 тис. осіб, або 36,4% від загальної кількості переглянутих вироків, із яких скасовано стосовно 1,2 тис. осіб, або 27,9%. Упродовж I півріччя 2014 року в апеляційному порядку судові рішення скасовано щодо 35,4% осіб (у I півріччі 2013 року – щодо 36,8% осіб), а стосовно 12,1% осіб – змінено (у I півріччі 2013 року – стосовно 8,5% осіб); питома вага кількості осіб, стосовно яких вироки місцевих загальних судів скасовано, становить 29,5%. Виявлені недоліки судових рішень, у тому числі, невідповідність висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження, не дозволяють з достатньою повнотою забезпечити виконання основних завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК України).

Необхідність підвищення якості судових рішень, престижу України в галузі охорони та захисту прав, свобод і законних інтересів людини, як учасника кримінальних процесуальних відносин, зниження кількості скарг до Європейського суду з прав людини, вимагає глибокого дослідження та аналізу на теоретичному і практичному рівнях підстав для скасування або зміни судових рішень у кримінальному провадженні загалом, і невідповідності висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження зокрема.

В останні роки у вітчизняній науці кримінального процесуального права окреслилась проблема обрання нової моделі кримінального процесуального права, у зв'язку з чим надзвичайну важливість для науки і практики має ретельне вивчення питань, пов'язаних із забезпеченням законності, обґрунтованості та справедливості рішень суду першої інстанції. Прискорення наукових пошуків у цьому напрямі дозволить використати одержані результати як у правотворчій, так і у правозастосовній сферах.

Проблеми, що стосуються теорії та практики забезпечення законності, обґрунтованості, справедливості судових рішень, а також застосування підстав для скасування або зміни судових рішень, завжди були у центрі уваги науки кримінального процесу.

Цим питанням присвятили свої праці Ю. П. Аленін, С. А. Альперт, В. М. Беднарська, Н. Р. Бобечко, Л. О. Богословська, В. П. Божьев, В. П. Бойко, В. І. Галаган, Ю. М. Грошевий, М. В. Духовський, П. С. Елькінд, О. В. Капліна, С. Д. Лук'янчиков, В. Т. Маляренко, В. І. Маринів, М. М. Міхеєнко, В. Т. Нор, П. П. Пилипчук, М. А. Погорецький, В. О. Попелюшко, І. І. Потеружа, Н. П. Сиза, М. І. Сірий, В. К. Случевський, М. С. Строгович, О. С. Ткачук, А. Р. Туманянц, Л. Д. Удалова, Д. В. Філін, І. Я. Фойницький, В. П. Шибіко, О. Г. Шило, М. Є. Шумило, О. Г. Яновська та багато інших.

З часу запровадження у 2001 році апеляційного провадження в кримінальному процесі України окремі аспекти повноважень суду апеляційної інстанції, а також підстав для скасування або зміни ним рішень суду першої інстанції досліджувалися на дисертаційному рівні в роботах: С. В. Большакова, М. М. Гультая, Д. О. Захарова, О. С. Кашки, Н. В. Кіцен, Ю. П. Ковбаси, О. Ю. Костюченко, В. Я. Мармаша, І. Ю. Мірошникова, О. В. Острогляда, О. В. Сапіна, В. І. Сліпченка, В. В. Смірної, В. І. Теремецького, Ю. О. Фідрі.

Проте дисертаційні дослідження системи підстав для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції загалом, як і окремих із них, зокрема невідповідності висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження, в кримінальному процесі України відсутні.

У зв'язку з цим залишаються недостатньо дослідженими правова сутність і форми невідповідності висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження, умови та порядок скасування або зміни судового рішення за цією підставою, особливості її застосування у кримінальному провадженні на підставі угод, а також при спрощеному та скороченому судовому розгляді.

Усе це зумовлює необхідність подальших розробок у цій сфері, свідчить про актуальність теми дисертаційного дослідження, що і визначило її вибір.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження ґрунтується на положеннях: Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів, схваленої Указом Президента України від 10.05.2006 р. № 361/2006; Концепції реформування кримінальної юстиції України, схваленої Указом Президента України від 08.04.2008 р. № 311/2008, та виконаний відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011–2015 роки, що затверджені загальними зборами Національної академії правових наук України 24.09.2010 р., та планів науково-дослідних робіт Національної академії внутрішніх справ на 2013–2015 рр. Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ 25 червня 2013 р. (протокол № 21).

Мета і задачі дослідження. Основною метою дисертації є розробка та обґрунтування положень теоретичного і практичного характеру, що

розкривають зміст і правову сутність невідповідності висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження, як підстави для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції, а також формулювання науково-обґрунтованих пропозицій і рекомендацій по вдосконаленню кримінального процесуального законодавства та практики його застосування в аспекті предмета дослідження.

Для досягнення зазначеної мети передбачається вирішення таких *задач*:

- розкриття генезису кримінального процесуального законодавства та науки кримінального процесу про підстави для скасування або зміни рішення суду першої інстанції;

- з'ясування поняття та сутності підстав для скасування або зміни рішення суду першої інстанції судом апеляційної інстанції;

- здійснення класифікації підстав для скасування або зміни рішення суду першої інстанції судом апеляційної інстанції;

- з'ясування поняття та сутності невідповідності висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження, її співвідношення з іншими підставами для скасування або зміни рішення суду першої інстанції;

- визначення форм невідповідності висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження;

- розкриття змісту умов скасування або зміни рішення суду першої інстанції при невідповідності висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження;

- визначення порядку скасування або зміни рішення суду першої інстанції на підставі невідповідності висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження;

- розробка пропозицій і рекомендацій щодо удосконалення законодавства та практики його застосування у контексті розглядуваних у роботі питань.

Об'єкт дослідження – кримінальні процесуальні відносини, що виникають, розвиваються і припиняються у процесі встановлення невідповідності висновків суду першої інстанції, викладених у судовому рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження.

Предмет дослідження – невідповідність висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження.

Методи дослідження. Методи дослідження обрані з урахуванням поставленої мети і задач дослідження, його об'єкта та предмета. Методологічною основою дослідження є діалектико-матеріалістичний метод пізнання соціальних явищ та процесів. Під час дослідження використовувався історико-правовий метод. Він надав можливість простежити процес розвитку кримінального процесуального законодавства та науки кримінального процесу про підстави для скасування або зміни судового рішення (підрозділи 1.1–1.2). За допомогою порівняльно-правового методу були проаналізовані погляди вчених стосовно окремих питань інституту підстав для скасування або зміни судових рішень у кримінальному провадженні, а також норми чинного кримінального процесуального законодавства України і законодавства інших держав у межах предмета дослідження (підрозділи 1.1–3.2). Завдяки

формально-юридичному методу були опрацьовані норми чинного КПК України та інших нормативних джерел, встановлені ознаки та сформульовані поняття «підстави для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції», «невідповідність висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження», «фактичні обставини кримінального провадження», з'ясовано співвідношення невідповідності висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження з іншими підставами для скасування або зміни судового рішення, підготовлені пропозиції щодо вдосконалення окремих статей КПК України, зокрема статей 349, 370, 404, 409, 411, 421 (підрозділи 1.1–3.2). Метод системно-структурного аналізу дозволив дослідити механізм скасування або зміни судом апеляційної інстанції судового рішення, що не відповідає фактичним обставинам кримінального провадження (підрозділ 3.2). Соціологічний метод був використаний при вивченні практики застосування кримінальних процесуальних норм, узагальненні результатів анкетування практичних працівників, зокрема суддів (підрозділи 1.1–3.2).

Обґрунтованість і достовірність сформульованих у дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій визначається і забезпечується *емпіричною базою дослідження*, яку становлять дані офіційної судової статистики за період 2013–2014 років; результати вивчення 346 рішень місцевих і апеляційних судів України, ухвалених протягом 2012–2014 років; результати анкетування 112 суддів місцевих і апеляційних судів України. Також використано власний досвід практичної роботи дисертанта на посадах судді, заступника голови Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній науці кримінального процесу монографічним дослідженням проблемних питань правового регулювання та практики скасування або зміни рішень суду першої інстанції на підставі невідповідності висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження, що проведене в умовах реалізації норм КПК України 2012 р.

У дослідженні сформульовано ряд нових положень і висновків, які мають істотне значення для теорії кримінального процесу та юридичної практики. До найбільш суттєвих із них слід віднести такі:

вперше:

– обґрунтовано висновок про поєднання у системі кримінального провадження, як основи встановлення фактичних обставин прийняття підсумкових процесуальних рішень, декількох концепцій істини (концепції об'єктивної істини, процесуальної істини, конвенціональної істини), які, знаходячи свій прояв у судово-пізнавальній діяльності, трансформуються в судову істину, що виступає правовим засобом істинності та правосудності судового рішення;

– розкрито зміст поняття фактичних обставини кримінального провадження, що встановлюються судом першої інстанції під час судового розгляду, як сукупності фактичних даних, що характеризують обставини діяння, яке є предметом судового розгляду, а також систему доказів, наданих

суду та досліджених ним на підтвердження наявності чи відсутності таких обставин;

– обґрунтовано, що процесуальна діяльність апеляційного суду, спрямована на виявлення та оцінку кримінальних процесуальних порушень, допущених судом першої інстанції, за змістом і формою є процесуальною кваліфікацією, і виступає невід’ємною основою визначення апеляційним судом істотності порушень, допущених судом першої інстанції, особливостей їх окремих форм і відповідних санкцій, необхідних для їх усунення та виправлення;

– розроблено низку змін і доповнень до норм чинного КПК України щодо змісту та форм невідповідності висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження, порядку її встановлення судом апеляційної інстанції (ст. 349, 370, 404, 409, 411, 421 КПК України);

удосконалено:

– поняття підстав для скасування або зміни рішення суду першої інстанції судом апеляційної інстанції як сукупності фактичних даних, передбачених кримінальним процесуальним законом і встановлених судом апеляційної інстанції під час розгляду справи в апеляційному порядку, що свідчить про допущене судом першої інстанції кримінальне процесуальне правопорушення, внаслідок чого його рішення є незаконним та/або необґрунтованим (у тому числі невмотивованим) та/або несправедливим, що обумовлює необхідність його скасування або зміни;

– поняття невідповідності висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження як суперечності між сукупністю фактичних даних, що характеризують обставини діяння, яке є предметом судового розгляду, та систему доказів, наданих суду та досліджених ним на підтвердження наявності чи відсутності таких обставин, а також висновками суду, викладеними ним у судовому рішенні, що виникла внаслідок помилки суду, пов’язаної з оцінкою доказів та/або обґрунтуванням, мотивуванням свого рішення;

– предмет доказування при розгляді справи в суді апеляційної інстанції, елементом якого наряду із фактами, зазначеними у доводах апеляції, а також фактами, зазначеними у запереченнях на апеляцію, визнано підстави для скасування або зміни судового рішення;

– визначення змісту оціночних понять «істотно вплинули», «суперечливі докази», «істотне значення», «істотні суперечності», що містяться у формулюванні підстав визнання рішення суду першої інстанції таким, що не відповідає фактичним обставинам кримінального провадження;

дістало подальший розвиток:

– періодизація становлення та розвитку положень про підстави для скасування або зміни судових рішень у кримінальному процесуальному законодавстві та науці кримінального процесуального права від 1864 року до сьогодні;

– основні напрями розвитку положень про підстави для скасування або зміни рішення суду першої інстанції, якими, зокрема, визнано: систематизацію

підстав для скасування або зміни судових рішень, розмежування між формами перегляду судових рішень, детальне дослідження кожної з них наряду з конкретизацією, запровадження і розвиток умов, за наявності яких окремі підстави для скасування або зміни судових рішень можуть бути застосовані;

– класифікація підстав для скасування або зміни судового рішення, зокрема, за такими критеріями: послідовності їх закріплення у законі; наслідку, до якого вони призвели; того, в результаті діяльності яких учасників кримінального провадження виникли відповідні обставини; правових наслідків встановлення; видів рішень суду першої інстанції, що підлягають скасуванню або зміні;

– система правових властивостей судового рішення, в якій, вмотивованість визнана окремим проявом, напрямом його обґрунтованості і самостійного значення не має.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані і аргументовані у дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані та використовуються у:

– *науково-дослідній діяльності* – при подальшому дослідженні питань невідповідності висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження;

– *законотворчій діяльності* – при внесенні змін і доповнень до чинного КПК України з питань невідповідності висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження та її встановлення судом апеляційної інстанції (лист Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності № 04–18/12–2595 від 31.12.2014 р.);

– *правозастосовній діяльності* судових органів – при розробці постанов Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ з відповідних процесуальних питань, у практичній діяльності апеляційних судів, зокрема при підготовці аналізів судової статистики, вивченні та узагальненні судової практики, наданні місцевим судам методичної допомоги в застосуванні законодавства (акт впровадження апеляційного суду Закарпатської області від 28.10.2014 р.);

– *навчальному процесі* – при написанні окремих розділів (глав) підручників і навчальних посібників з навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Кримінально-процесуальне доказування», «Теорія судових доказів», «Проблеми кримінального процесу», «Європейські стандарти прокурорської діяльності у кримінальному провадженні», при підготовці лекцій і проведенні занять за відповідними темами (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 05.10.2014 р.; акт впровадження Національної школи суддів України від 12.11.2014 р.; акт впровадження Національної академії прокуратури України від 25.11.2014 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, доповідалися та оприлюднені у виступах автора на засіданнях кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, а також на міжнародних і всеукраїнських науково-

практичних конференціях, круглих столах, зокрема: всеукраїнській науково-практичній конференції «Європейські стандарти кримінального судочинства» (м. Донецьк, 27 вересня 2013 року); міжнародній науково-практичній конференції «Правове життя : сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Запоріжжя, 22–23 листопада 2013 року); круглому столі «Проблемні питання застосування КПК України в сучасних умовах» (м. Київ, 4 квітня 2014 року); науково-практичній конференції «Модернізація Конституції України та вдосконалення правоохоронної діяльності» (м. Київ, 25 квітня 2014 року); всеукраїнській науково-практичній конференції «Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи» (м. Київ, 28 листопада 2014 року).

Публікації. Основні наукові результати дисертації викладені в 11 наукових публікаціях: 6 статтях у наукових юридичних виданнях, у тому числі 4 – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 1 – у фаховому науковому виданні іншої держави, 1 – у виданні, включеному до міжнародних каталогів наукових видань і наукометричних баз та 5 тез у збірниках доповідей на науково-практичних конференціях, круглих столах.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, що включають сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (328 найменувань на 37 сторінках) та 6 додатків на 22 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 272 сторінки, у тому числі обсяг основного змісту роботи – 209 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, ступінь наукової розробки проблеми, вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету і задачі дослідження, його об'єкт, предмет, використані методи, висвітлено наукову новизну одержаних результатів, їх значення у науково-дослідній, законотворчій і правозастосовній діяльності, навчальному процесі, наведено дані про апробацію та публікації результатів дослідження.

Розділ 1 «Загальнотеоретичні питання підстав для скасування або зміни рішення суду першої інстанції судом апеляційної інстанції» складається з трьох підрозділів і присвячений висвітленню основних тенденцій розвитку та стану наукового дослідження положень про підстави для скасування або зміни рішення суду першої інстанції, теоретичних, законодавчих і практичних аспектів поняття та сутності підстав для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції, дослідженню їх видів.

У підрозділі 1.1. «Історія розвитку кримінального процесуального законодавства та науки кримінального процесу про підстави для скасування або зміни рішення суду першої інстанції» зазначається, що інститут скасування або зміни судових рішень загалом, і підстав для скасування або зміни рішення суду першої інстанції зокрема, має багатовікову історію. Його виникнення

закономірно було обумовлене прагненням науковців, законодавця та суб'єктів правозастосування забезпечити виконання лише законних, обґрунтованих, вмотивованих і справедливих судових рішень, створити ефективну систему засобів протидії неправосудним рішенням, сформувавши єдину судову практику та наукову доктрину у цих питаннях.

Основними напрямками розвитку інституту скасування або зміни судових рішень від його зародження до цього часу, зокрема в аспекті підстав для скасування або зміни, визнано: систематизацію підстав для скасування або зміни судових рішень; розмежування між формами перегляду судових рішень; детальне дослідження кожної з них наряду з конкретизацією; запровадження і розвиток умов, за наявності яких окремі підстави для скасування або зміни судових рішень можуть бути застосовані. Будучи складовою та невід'ємною частиною апеляційного та касаційного провадження, підстави для скасування або зміни рішень суду першої інстанції, які не набрали чи набрали законної сили, розвивались і визначались відповідно до сутності та призначення цих стадій кримінального процесу.

Констатується, що розвиток кримінального процесуального законодавства про підстави для скасування або зміни судових рішень здійснювався у постійному взаємозв'язку з наукою кримінального процесуального права, яка, в свою чергу, через узагальнення судової практики, виявлення прогалин і суперечностей, формулювала обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення законодавства та напрямів його подальшого розвитку, надавала рекомендації щодо найбільш ефективного застосування відповідних правових норм.

З урахуванням ступеню нормативного врегулювання підстав для скасування або зміни судових рішень у кримінальному процесуальному законодавстві та глибини, повноти їх дослідження в науці кримінального процесу, пропонується виділяти такі етапи становлення підстав для скасування або зміни судових рішень: 1) 1864–1917 роки – початок законодавчого врегулювання інституту та його наукового дослідження; 2) 1917–1922 роки – подальший розвиток інституту у радянському законодавстві, водночас, відсутність наукового інтересу до проблематики підстав для скасування або зміни судових рішень; 3) 1922–1960 – системне відображення підстав для скасування або зміни судових рішень у законодавстві та їх помірне наукове дослідження; 4) 1960–2012 – законодавча регламентація кожної підстави для скасування або зміни судових рішень та активна наукова розробка проблем інституту загалом; 5) 2012 – по теперішній час – подальша конкретизація та удосконалення системи підстав для скасування або зміни судових рішень, активізація наукових досліджень у цьому напрямі.

У підрозділі 1.2. «Поняття та сутність підстав для скасування або зміни рішення суду першої інстанції судом апеляційної інстанції» здійснено логічний аналіз поняття та сутності підстав для скасування або зміни рішення суду першої інстанції судом апеляційної інстанції, з'ясовано та уточнено їх зміст.

Звертається увага на те, що аналіз переважної більшості сформульованих у процесуальній літературі визначень поняття підстав для скасування або зміни судового рішення вищестоящою судовою інстанцією загалом, і апеляційним судом зокрема (Ю. М. Грошевий, Д. О. Захаров, О. С. Кашка, О. Ю. Костюченко, В. І. Сліпченко, М. С. Строгович та ін.), доводить, що, незважаючи на певну термінологічну відмінність, за фактичним змістом ці визначення мало чим відрізняються, оскільки так чи інакше, повністю або частково, вказують на ряд обов'язкових ознак інституту підстав для скасування або зміни судового рішення.

Відповідно автором наголошується, що формулювання поняття підстав для скасування або зміни рішення суду першої інстанції судом апеляційної інстанції повинно увібрати в себе найбільш суттєві ознаки цього правового інституту, відобразити характерні особливості тих обставин, які визначаються законом як підстави для скасування або зміни рішення суду першої інстанції.

На думку дисертанта, характерними ознаками обставин, які є підставами для скасування або зміни рішення суду першої інстанції судом апеляційної інстанції, є наступне: ці обставини мають бути встановлені сукупністю фактичних даних, яка, у свою чергу, повинна засвідчувати наявність обставин, передбачених статтями 410–414 КПК України; наявність цих обставин має бути встановлена судом апеляційної інстанції під час розгляду справи в апеляційному порядку і свідчити про незаконність та/або необґрунтованість (у тому числі невмотивованість) та/або несправедливість рішення суду першої інстанції; наслідком встановлення цих обставин є скасування або зміна рішення суду першої інстанції.

Встановлення обставин, які є підставами для скасування або зміни рішення суду першої інстанції, засвідчує наявність кримінального процесуального правопорушення, змістом якого є неправильне застосування норм матеріального або порушення норм процесуального закону, допущеного судом першої інстанції під час судового розгляду.

Наголошується на тому, що підставами для скасування або зміни рішення суду першої інстанції можуть бути тільки ті правопорушення, що допущені судом під час судового розгляду та ухвалення судового рішення, як його складової частини. Зважаючи на роль суду у змагальному кримінальному провадженні, ті порушення закону, що були допущені під час досудового розслідування, якщо вони не стали предметом уваги та відповідного реагування суду першої інстанції під час судового розгляду (наприклад, визнання доказу, одержаного незаконним шляхом, недопустимим), стають правопорушеннями суду за умови, що вони перешкодили чи могли перешкодити суду ухвалити законне, обґрунтоване, вмотивоване та справедливе судові рішення. Такої ж думки дотримуються 68% опитаних суддів місцевих судів і 82% суддів апеляційних судів.

Підстави для скасування або зміни рішення суду першої інстанції судом апеляційної інстанції визначені автором як сукупність фактичних даних, передбачених кримінальним процесуальним законом і встановлених судом апеляційної інстанції під час розгляду справи в апеляційному порядку, що

свідчить про допущене судом першої інстанції кримінальне процесуальне правопорушення, внаслідок чого його рішення є незаконним та/або необґрунтованим (у тому числі невмотивованим) та/або несправедливим, що обумовлює необхідність його скасування або зміни.

Сутність підстав для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції, виходячи з правової природи апеляційного провадження, на думку автора, полягає у нормативному закріпленні певних обставин, які свідчать про незаконність та/або необґрунтованість (у тому числі невмотивованість) та/або несправедливість судового рішення, і виступають перешкодою до набрання ним законної сили та звернення до виконання.

Підтримуючи висловлену у процесуальній літературі позицію щодо включення до предмету доказування в суді апеляційної інстанції трьох складових: фактів, зазначених у доводах скарги; фактів, зазначених у запереченнях на скаргу; фактів, необхідність встановлення яких визначена судом (О. С. Кашка, Л. А. Терехова), автором доводиться, що до останньої групи фактів мають бути віднесені усі ті факти, які визначені КПК України, як підстави для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції (ст. 409). Наряду із фактами, зазначеними у доводах апеляції, а також фактами, зазначеними у запереченнях на апеляцію, підстави для скасування або зміни судового рішення, на думку автора, повинні виступати елементом предмета доказування при розгляді справи в суді апеляційної інстанції. Відповідно до викладеного запропонована нова редакція ст. 404 КПК України «Межі перегляду судом апеляційної інстанції». При цьому 64% опитаних суддів місцевих судів і 73% суддів апеляційних судів висловили позицію щодо підтримання такої пропозиції.

У підрозділі 1.3. «Види підстав для скасування або зміни рішення суду першої інстанції судом апеляційної інстанції» послідовно досліджуються такі підстави для скасування або зміни рішення суду першої інстанції, як: 1) неповнота судового розгляду; 2) невідповідність висновків суду, викладених в судовому рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження; 3) істотне порушення вимог кримінального процесуального закону; 4) неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність; 5) невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі обвинуваченого.

Зважаючи на те, що встановлення цих обставин засвідчує наявність кримінального процесуального правопорушення, змістом якого є неправильне застосування норм матеріального або порушення норм процесуального закону, допущеного судом першої інстанції під час судового розгляду, підстави для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції розглядаються автором з урахуванням поділу на: 1) матеріальні (п. 4 ч. 1, ч. 2 ст. 409 КПК України); 2) процесуальні (п. 1, 2, 3 ч. 1 ст. 409 КПК України).

З метою найбільш повного та ґрунтовного системного дослідження інституту підстав для скасування або зміни судового рішення запропоновано їх класифікувати залежно від: послідовності їх закріплення у законі (обставини, закріплені відповідно у статтях 410–414 КПК України); того, в результаті

діяльності яких учасників кримінального провадження виникли відповідні обставини (незаконні дії та рішення органів досудового розслідування, прокурора; порушення, допущені судом першої інстанції; неповнота судового розгляду, допущена судом першої інстанції, встановлення якої відбулось при розгляді справи в суді апеляційної інстанції); наслідку, до якого вони призвели (незаконності, необґрунтованості (невмотивованості) чи несправедливості судового рішення); правових наслідків встановлення (виключно скасування судового рішення; як скасування, так і зміна судового рішення); видів рішень суду першої інстанції, що підлягають скасуванню або зміні (вирок, ухвала).

Розділ 2 «Невідповідність висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження як підстава для скасування або зміни судового рішення в апеляційному порядку» складається з двох підрозділів, в яких розглядаються поняття, сутність та форми невідповідності висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження та її співвідношення з іншими підставами для скасування або зміни судового рішення.

У підрозділі 2.1. *«Поняття та сутність невідповідності висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження, її співвідношення з іншими підставами для скасування або зміни рішення суду першої інстанції»* вказується на те, що встановлення фактичних обставин кримінального провадження є однією з найбільш важливих процедур у кримінальному процесі, яка виступає відносно самостійним етапом правозастосування, і від якого значною мірою залежить правильність застосування правових норм, законність і обґрунтованість правозастосовних актів відповідних суб'єктів.

Досліджуючи процедуру встановлення судом першої інстанції фактичних обставин кримінального провадження дисертант приходить до висновку, що ця діяльність має складний і багатогранний характер. У ній поєднуються емпіричне та теоретичне, раціональне та чуттєве, безпосереднє та опосередковане пізнання, яке, будучи здійснене у встановленій законом процесуальній формі, утворює сутність доказування в кримінальному провадженні.

Фактичні обставини кримінального провадження, що встановлюються судом першої інстанції під час судового розгляду, визначаються автором як сукупність фактичних даних, що характеризують обставини діяння, яке є предметом судового розгляду, а також систему доказів, наданих суду та досліджених ним на підтвердження наявності чи відсутності таких обставин.

Встановлення фактичних обставин кримінального провадження є необхідною умовою ухвалення судом законного, обґрунтованого (у тому числі вмотивованого) та справедливого судового рішення.

У свою чергу, невідповідність висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження визначена як суперечність між сукупністю фактичних даних, що характеризують обставини діяння, яке є предметом судового розгляду, та систему доказів, наданих суду та досліджених ним на підтвердження наявності чи відсутності таких обставин, а також висновками суду, викладеними ним у судовому рішенні, що виникла внаслідок

помилки суду, пов'язаної з оцінкою доказів та/або обґрунтуванням, мотивуванням свого рішення.

З'ясування співвідношення невідповідності висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження з іншими підставами для скасування або зміни рішення суду першої інстанції, надало можливість дійти висновку про те, що невідповідність висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження, хоча і може бути пов'язана з іншими підставами для скасування або зміни судового рішення (насамперед, з неповнотою судового розгляду, істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону), однак в своїй основі містить помилки суду, пов'язані з оцінкою доказів та обґрунтуванням, мотивуванням свого рішення.

Окрема увага приділена дисертантом дослідженню правових властивостей судового рішення. Незважаючи на те, що ст. 370 КПК України визначає обґрунтованість і вмотивованість самостійними властивостями судового рішення, на думку дисертанта, вмотивованість виступає окремим проявом, напрямом його обґрунтованості, оскільки повною мірою обґрунтоване рішення одночасно є і вмотивованим, однак складно уявити рішення вмотивоване, але при цьому необґрунтоване. Зазначення у судовому рішенні фактичних і формально-правових підстав сформульованих у ньому висновків, а також наведення системи доводів, аргументів, міркувань фактичного, логічного та правового характеру свідчить про обґрунтованість цього рішення загалом і вмотивованість висновків, сформульованих у ньому, зокрема. Це підтверджується і результатами анкетування суддів, більшість з яких (84%) обґрунтованість і вмотивованість судового рішення розглядають у нероздільній єдності.

Відповідно до викладеного запропонована нова редакція ст. 370 КПК України «Законність і обґрунтованість судового рішення».

Автором здійснене дослідження характеру істини, як предмета судово-пізнавальної діяльності, що має важливе значення для правильного встановлення судом фактичних обставин кримінального провадження. Зроблено висновок про те, що істина, яка встановлюється у кримінальному провадженні, має багатофункціональний характер, кожен аспект якого знаходить свій прояв у процесі судово-пізнавальної діяльності. І хоча поняття істини, як правової категорії, не використовується в нормах КПК України, саме судова істина, як правовий продукт, що відображає результат пізнання судом обставин об'єктивної та процесуальної (у тому числі, конвенційної) дійсності, визнано основою ухвалення правосудного істинного судового рішення.

Здобувач підтримує позицію тих авторів (В. Я. Корсун, Л. Д. Удалова, О. Г. Яновська), які вважають, що статус суду в процесі доказування у кримінальному провадженні визначається тим компромісом, що встановлений законодавцем між обов'язком суду ухвалювати законні, обґрунтовані, вмотивовані та справедливі рішення, а також необхідністю зберігати чітку межу, що відділяє функцію правосуддя від функцій обвинувачення та захисту. При цьому, розширення чи звуження пізнавальних повноважень суду в процесі доказування визначається, перш за все, відмінністю в розумінні цілей

правосуддя та ролі суду у виконанні загальних завдань кримінального провадження. На основі системного аналізу норм кримінального процесуального закону, які визначають процедуру дослідження доказів у судовому засіданні, автор дійшов висновку, що судовий розсуд у питанні визначення порядку дослідження доказів має бути мінімальним. Відповідно до викладеного запропонована нова редакція ч.2 ст.349 КПК України «Визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню, та порядку їх дослідження».

Розглядаються та аналізуються формально-логічні закони, що у змістовому плані представляють собою властивості думки, які відображають найважливіші особливості мислення та лежать в основі всіх розумових операцій, у тому числі і під час дослідження доказів. У процесі судового розгляду в суді першої інстанції логічні правила сприяють глибокому, повному та всебічному дослідженню доказів, з'ясуванню взаємозв'язків між ними, розумінню сукупності доказів як певної цілісної системи, і відповідно забезпечують відповідність висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження.

У підрозділі 2.2. «Форми невідповідності висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження» дисертант аналізує закріплені у законі форми такої невідповідності.

Наголошується на тому, що виділення в законі конкретних підстав для скасування або зміни рішення суду першої інстанції, та, в свою чергу, форм невідповідності висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження, викликається об'єктивними потребами процесуальної діяльності та переслідує ряд специфічних цілей. По-перше, це сприяє цілеспрямованій перевірці законності та обґрунтованості рішень суду першої інстанції. По-друге, виділення та конкретизація форм невідповідності висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження слугують підвищенню об'єктивності рішень судів апеляційної інстанції, є гарантією запобігання суб'єктивізму при негативній оцінці конкретного судового рішення та судової діяльності в конкретному кримінальному провадженні. По-третє, слід зважати на те, що саме по собі рішення апеляційного суду про скасування або зміну рішення суду першої інстанції без деталізації та конкретизації підстави його ухвалення, не вважається таким, що фіксує та характеризує порушення, допущене судом першої інстанції під час судового розгляду та ухвалення рішення. По-четверте, скасовуючи або змінюючи судові рішення, суд апеляційної інстанції не може обмежуватись лише посиланням на загальні вимоги закону, які були порушені. По-п'яте, правильне визначення форми невідповідності висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження, якщо кримінальне провадження повертається на новий розгляд у суд першої інстанції, має важливе значення для врахування відповідних обставин судом під час нового судового розгляду. По-шосте, встановлення форм невідповідності висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження сприяє вирішенню питання про застосування конкретної санкції у зв'язку з виявленим порушенням. По-сьоме,

точна правова оцінка допущених порушень забезпечує правильний вибір процесуальних способів усунення неявлених апеляційною інстанцією недоліків і сприяє запобіганню подібних порушень у майбутньому.

Обґрунтовується, що процесуальна діяльність апеляційного суду, спрямована на виявлення та оцінку кримінальних процесуальних порушень, допущених судом першої інстанції, за змістом і формою охоплюється поняттям процесуальної кваліфікації, яка є невід'ємною основою визначення апеляційним судом істотності порушень, допущених судом першої інстанції, особливостей їх окремих форм і відповідних санкцій, необхідних для їх усунення та виправлення. При цьому, наголошується, що така кваліфікація можлива лише за умови, що у відповідних нормах зафіксовані чіткі ознаки, в яких відображаються негативні характеристики кримінальної процесуальної діяльності суду першої інстанції, що встановлюються і піддаються правовій оцінці судом апеляційної інстанції відповідно до загальних характеристик, закріплених у правових нормах.

Автором охарактеризовано форми невідповідності висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження, закріплені у ст. 411 КПК України, розкрито зміст оціночних понять «істотно вплинули», «суперечливі докази», «істотне значення», «істотні суперечності», що містяться у формулюванні підстав визнання судового рішення таким, що не відповідає фактичним обставинам кримінального провадження. Відповідно до викладеного запропонована нова редакція ч.1 ст.411 КПК України «Невідповідність висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження».

У розділі 3 «Скасування або зміна судового рішення як наслідок встановлення невідповідності висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження», який складається з двох підрозділів, проаналізовано умови та порядок скасування або зміни рішення суду першої інстанції на підставі невідповідності висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження.

У підрозділі 3.1. «Умови скасування або зміни рішення суду першої інстанції при невідповідності висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження» автором констатується, що застосування процесуальної санкції у виді скасування або зміни судових рішень у кримінальному провадженні не може не обмежуватися певними умовами, призначення яких – створити чіткі межі необхідності та законності її застосування.

Умови скасування або зміни рішення суду першої інстанції при невідповідності висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження визначаються як передбачені кримінальним процесуальним законом необхідні обставини, за наявності яких рішення суду першої інстанції може бути скасоване або змінене судом апеляційної інстанції у зв'язку із невідповідністю висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження.

Аналізуючи норми КПК України, що закріплюють умови та порядок скасування або зміни рішень суду першої інстанції, дисертант доходить до висновку, що до системи умов скасування або зміни судового рішення при невідповідності висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження входять ті обставини, що мають загальний характер стосовно всіх, передбачених КПК України, підстав для скасування або зміни рішення суду першої інстанції судом апеляційної інстанції, а також ті, що стосуються виключно скасування або зміни судового рішення при невідповідності висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження.

До першої групи умов (умови загального характеру) віднесені: 1) заборона скасування виправдувального вироку лише з мотивів істотного порушення прав обвинуваченого, а ухвали про незастосування примусових заходів медичного або виховного характеру – лише з мотивів істотного порушення прав особи, стосовно якої вирішувалося питання про застосування таких заходів (ч. 3 ст. 409 КПК України); 2) недопустимість «повороту до гіршого» (статті 408, 421 КПК України).

Друга група умов (спеціальні умови) складається з положень, що визначають допустимість скасування або зміни рішення суду першої інстанції при невідповідності висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження і характеризують цю невідповідність як таку, що вплинула чи могла вплинути на: 1) вирішення питання про винуватість або невинуватість обвинуваченого; 2) правильність застосування закону України про кримінальну відповідальність; 3) визначення міри покарання; 4) застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру (ч. 2 ст. 411 КПК України).

Автором доводиться, що оціночне поняття «істотне порушення прав» у контексті ч. 3 ст. 409 КПК України слід розуміти як таке порушення прав обвинуваченого (особи, стосовно якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру), яке перешкодило чи не дало можливості особі у повному обсязі реалізувати права та свободи, передбачені й гарантовані Конституцією України та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Констатується, що спеціальні умови скасування або зміни судового рішення при невідповідності висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження надають суду апеляційної інстанції право скасувати або змінити рішення суду першої інстанції лише у випадках, коли така невідповідність вплинула чи могла вплинути на вирішення кримінального провадження по суті, тобто на вирішення тих питань, які становлять його кримінально-правову сутність (обставини, що впливають на правову кваліфікацію діяння; обставини, які пом'якшують або обтяжують покарання; обставини, що викривають або виправдовують обвинуваченого; обставини, що є підставами для закриття кримінального провадження, тощо).

Кримінальні процесуальні порушення, передбачені ч. 1 ст. 411 КПК України, за їх об'єктивною стороною поділяються автором на дві групи. Порушення першої групи завязані з реальними негативними наслідками для судового розгляду та ухваленого за його результатами рішення. При порушеннях, які віднесені до другої групи, їх потенційний негативний вплив на якість судового розгляду та законність, обґрунтованість (у тому числі вмотивованість) і справедливість судового рішення не виключається, у зв'язку з чим правосудність судового рішення цілком правомірно ставиться під сумнів.

У результаті дослідження кожної з вищенаведених умов пропонується нова редакція ст. 409 КПК України «Підстави для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції», ст. 421 КПК України «Недопустимість погіршення правового становища обвинуваченого».

У підрозділі 3.2. «Порядок скасування або зміни судового рішення за підставою невідповідності висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження» автором звертається увага на те, що невідповідність висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження є однією з тих підстав, наслідком встановлення якої може бути і скасування, і зміна судового рішення.

При цьому, як доводить аналіз судової практики, найбільш часто невідповідність висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження стає підставою для скасування судового рішення та призначення нового розгляду у суді першої інстанції.

Не поділяючи позицію деяких учених (О. В. Сапін, О. О. Колотило та ін.) щодо позбавлення апеляційної інстанції права на призначення нового розгляду в суді першої інстанції, автором стверджується, що, зокрема, невідповідність висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження є тією обставиною, що однозначно породжує розумні сумніви у правосудності судового рішення і дозволяє визнати недійсним або таким, що не відбувся, судовий розгляд в суді першої інстанції. Такий висновок узгоджується і з переважною позицією опитаних респондентів (суддів місцевих та апеляційних судів), 89 % з яких вважають, що виключати з КПК України право суду апеляційної інстанції на призначення нового розгляду в суді першої інстанції є недоцільним.

Окрема увага дисертантом приділена питанням зміни і скасування вироків на підставі угод, у межах скороченого судового розгляду та спрощеного провадження.

Відповідно до викладеного запропонована нова редакція п. 1 ч. 1 ст. 411 КПК України «Невідповідність висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження».

ВИСНОВКИ

У висновках дисертації на основі проведеного узагальнення і систематизації наукових уявлень про невідповідність висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження сформульовано

наукові положення та рекомендації, що відповідають вимогам наукової новизни, мають значення для науки й практики, зокрема:

1. З урахуванням ступеню нормативного врегулювання підстав для скасування або зміни судових рішень у кримінальному процесуальному законодавстві та глибини, повноти їх дослідження в науці кримінального процесу, виділено такі етапи становлення підстав для скасування або зміни рішень суду першої інстанції: 1) 1864–1917 роки – початок законодавчого врегулювання підстав для скасування або зміни судових рішень та їх наукового дослідження; 2) 1917–1922 роки – подальший розвиток положень про підстави для скасування або зміни судових рішень у радянському законодавстві, водночас, відсутність наукового інтересу до цієї проблематики; 3) 1922–1960 – системне відображення підстав для скасування або зміни судових рішень у законодавстві та їх помірне наукове дослідження; 4) 1960–2012 – законодавча регламентація кожної підстави для скасування або зміни судових рішень та активна наукова розробка проблем інституту загалом; 5) 2012 – по теперішній час – подальша конкретизація та удосконалення системи підстав для скасування або зміни судових рішень, активізація наукових досліджень у цьому напрямі.

2. Основними напрямками розвитку інституту скасування або зміни судового рішення в аспекті підстав скасування або зміни рішення суду першої інстанції визнано: систематизацію підстав для скасування або зміни судових рішень, розмежування між формами перегляду судових рішень, детальне дослідження кожної з них наряду з конкретизацією, запровадження і розвиток умов, за наявності яких окремі підстави для скасування або зміни судових рішень можуть бути застосовані.

3. Сформульовано поняття підстав для скасування або зміни рішення суду першої інстанції судом апеляційної інстанції як сукупності фактичних даних, передбачених кримінальним процесуальним законом і встановлених судом апеляційної інстанції під час розгляду справи в апеляційному порядку, що свідчить про допущене судом першої інстанції кримінальне процесуальне правопорушення, внаслідок чого його рішення є незаконним та/або необґрунтованим (у тому числі невмотивованим) та/або несправедливим, що обумовлює необхідність його скасування або зміни.

4. З'ясована сутність підстав для скасування або зміни рішення суду першої інстанції судом апеляційної інстанції, яка, виходячи з правової природи апеляційного провадження, полягає у нормативному закріпленні певних обставин, які свідчать про кримінальне процесуальне правопорушення, допущене судом першої інстанції під час судового розгляду, змістом якого є неправильне застосування норм матеріального або порушення норм процесуального закону, а наслідком – незаконність та/або необґрунтованість (у тому числі невмотивованість) та/або несправедливість судового рішення, і виступають перешкодою до набрання ним законної сили та звернення до виконання.

5. Підстави для скасування або зміни рішення суду першої інстанції класифіковано залежно від: послідовності їх закріплення у законі (обставини,

закріплені відповідно у статтях 410–414 КПК України); того, в результаті діяльності яких учасників кримінального провадження виникли відповідні обставини (незаконні дії та рішення органів досудового розслідування, прокурора; порушення, допущені судом першої інстанції; неповнота судового розгляду, допущена судом першої інстанції, встановлення якої відбулось при розгляді справи в суді апеляційної інстанції); наслідку, до якого вони призвели (незаконності, необґрунтованості (невмотивованості) чи несправедливості судового рішення); правових наслідків встановлення (виключно скасування судового рішення; як скасування, так і зміна судового рішення); видів рішень суду першої інстанції, що підлягають скасуванню або зміні (вирок, ухвала).

6. Сформульовано поняття невідповідності висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження як суперечності між сукупністю фактичних даних, що характеризують обставини діяння, яке є предметом судового розгляду, та систему доказів, наданих суду та досліджених ним на підтвердження наявності чи відсутності таких обставин, а також висновками суду, викладеними ним у судовому рішенні, що виникла внаслідок помилки суду, пов'язаної з оцінкою доказів та/або обґрунтуванням, мотивуванням свого рішення.

7. З'ясовано співвідношення невідповідності висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження з іншими підставами для скасування або зміни рішення суду першої інстанції, в результаті чого встановлено, що невідповідність висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження, хоча і може бути пов'язана з іншими підставами для скасування або зміни судового рішення (насамперед, з неповнотою судового розгляду, істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону), однак в своїй основі містить помилки суду, пов'язані з оцінкою доказів та обґрунтуванням, мотивуванням судового рішення.

8. Форми невідповідності висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження, закріплені у п. 1–4 ч. 1 ст. 411 КПК України, виступають основою встановлення судом апеляційної інстанції об'єктивних ознак правопорушення, допущеного судом першої інстанції, та правильного вибору відповідної процесуальної санкції. При цьому, процесуальна діяльність суду апеляційної інстанції, спрямована на виявлення та оцінку кримінальних процесуальних порушень, допущених судом першої інстанції, розглядається як процедура процесуальної кваліфікації, що є основою визначення апеляційним судом істотності порушень, допущених судом першої інстанції, особливостей їх окремих форм і відповідних санкцій, необхідних для їх усунення та виправлення.

9. Умовами скасування або зміни судового рішення при невідповідності висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження визнано передбачені кримінальним процесуальним законом необхідні обставини, за наявності яких рішення суду може бути скасоване або змінене судом апеляційної інстанції у зв'язку із невідповідністю висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження. Систему умов скасування або зміни судового рішення при невідповідності висновків суду фактичним

обставинам кримінального провадження утворюють ті обставини, що мають загальний характер стосовно всіх, передбачених КПК України, підстав для скасування або зміни рішення суду першої інстанції судом апеляційної інстанції (ч. 3 ст. 409, статті 408, 421 КПК України), а також ті, що стосуються виключно скасування або зміни судового рішення при невідповідності висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження (ч. 2 ст. 411 КПК України).

10. Невідповідність висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження є однією з тих підстав, наслідком встановлення якої може бути і скасування, і зміна судового рішення. Система повноважень суду апеляційної інстанції щодо скасування або зміни судового рішення засвідчує те, що невідповідність висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження є тією обставиною, що породжує розумні сумніви у правосудності судового рішення і дозволяє визнати недійсним або таким, що не відбувся, судовий розгляд в суді першої інстанції.

11. Запропоновано авторську редакцію змін і доповнень до норм чинного КПК України щодо змісту, форм невідповідності висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження, умов та порядку її встановлення судом апеляційної інстанції (ст. 349, 370, 404, 409, 411, 421 КПК України).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Котубей І. І. Поняття підстав для скасування або зміни рішення суду першої інстанції / І. І. Котубей // Підприємництво, господарство і право. – 2014. – № 2. – С. 94–97.
2. Котубей І. І. Фактичні обставини кримінального провадження та їх встановлення судом першої інстанції / І. І. Котубей // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2014. – Вип. 7. – С. 207–210.
3. Котубей І. О характере истины и его значении для правильного установления судом фактических обстоятельств уголовного производства / І. Котубей // LEGEA SI VIATA. – 2014. – № 5/3. – С. 7–10.
4. Котубей І. І. Обґрунтованість вироку суду першої інстанції / І. І. Котубей // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2014. – Вип. 27. – Т. 3. – С. 112–115.
5. Котубей І. І. Про активність суду під час дослідження доказів у кримінальному провадженні / І. І. Котубей // Молодий вчений. – 2014. – № 7. – Ч. 1. – С. 146–149.
6. Котубей І. І. Види підстав для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції / І. І. Котубей // Право і суспільство. – 2014. – № 6–1. – Ч. 2. – С. 337–342.
7. Котубей І. І. Невідповідність висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження як прояв необґрунтованості вироку суду /

І. І. Котубей // Європейські стандарти кримінального судочинства : Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Донецьк, 27 вересня 2013 року). – Донецьк : ДЮІ МВС України, 2014. – С. 247–249.

8. Котубей І. І. Система підстав для скасування або зміни рішення суду першої інстанції та їх класифікація / І. І. Котубей // Правове життя : сучасний стан та перспективи розвитку : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 22–23 листопада 2013 року). – Запоріжжя : У 2 частинах. Запорізька міська громадська організація «Істина», 2013. – Ч. II. – С. 112–115.

9. Котубей І. І. Логіка дослідження доказів під час судового розгляду у суді першої інстанції / І. І. Котубей // Проблемні питання застосування КПК України в сучасних умовах : Матеріали круглого столу (м. Київ, 4 квітня 2014 року). – К.: ФОП Ліпкан О. С., 2014. – С. 169–172.

10. Котубей І. І. Визначення порядку дослідження доказів у суді першої інстанції / І. І. Котубей // Модернізація Конституції України та вдосконалення правоохоронної діяльності : Матеріали підсумкової науково-практичної конференції (м. Київ, 25 квітня 2014 року). – К.: «Видавництво Ліра-К», 2014. – С. 211–213.

11. Котубей І. І. Оціночні поняття у формулюванні підстав визнання судового рішення таким, що не відповідає фактичним обставинам кримінального провадження / І. І. Котубей // Українська мова в юриспруденції : стан, проблеми, перспективи : Матеріали Х Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 28 листопада 2014 року). – К.: НАВС, 2014. – С. 10–12.

АНОТАЦІЯ

Котубей І. І. Невідповідність висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження. – *Рукопис.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2015.

У дисертації на основі аналізу джерел вітчизняних і зарубіжних учених, законодавства та практики його застосування, узагальнення емпіричних даних здійснене комплексне вивчення невідповідності висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження, як підстави для скасування або зміни судового рішення в апеляційному порядку.

Досліджено історію розвитку кримінального процесуального законодавства та науки кримінального процесу про підстави для скасування або зміни судового рішення, з'ясовано поняття та сутність підстав для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції, проаналізовано їх види. Сформульовано поняття фактичних обставин кримінального провадження, що встановлюються судом першої інстанції під час судового розгляду; підстав для скасування або зміни рішення суду першої інстанції судом апеляційної інстанції; невідповідності висновків суду першої інстанції

фактичним обставинам кримінального провадження, з'ясовано її співвідношення з іншими підставами для скасування або зміни рішення суду першої інстанції. Здійснено аналіз форм невідповідності висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження, умов скасування або зміни судового рішення при невідповідності висновків суду першої інстанції фактичним обставинам кримінального провадження. Досліджено порядок скасування або зміни рішення суду першої інстанції на підставі невідповідності висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження.

Запропоновано науково обгрунтовані зміни і доповнення до чинного кримінального процесуального законодавства України.

Ключові слова: судовий розгляд, судове рішення, апеляційне провадження, скасування судового рішення, зміна судового рішення, підстави скасування або зміни судового рішення, невідповідність висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження

АННОТАЦІЯ

Котубей И. И. Несоответствие выводов суда первой инстанции фактическим обстоятельствам уголовного производства. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2015.

В диссертации на основе анализа отечественных и зарубежных литературных источников, законодательства и практики его применения, обобщения эмпирических данных проведено комплексное изучение несоответствия выводов суда первой инстанции фактическим обстоятельствам уголовного производства, как основания для отмены или изменения судебного решения в апелляционном порядке.

Исследована история развития уголовного процессуального законодательства и науки уголовного процесса об основаниях для отмены или изменения судебного решения, определены понятие и сущность оснований для отмены или изменения судебного решения судом апелляционной инстанции, проанализированы их виды.

Сформулированы понятия фактических обстоятельств уголовного производства, которые устанавливаются судом первой инстанции в процессе судебного заседания; оснований для отмены или изменения решения суда первой инстанции судом апелляционной инстанции; несоответствия выводов суда первой инстанции фактическим обстоятельствам уголовного производства.

Так, несоответствие выводов суда первой инстанции фактическим обстоятельствам уголовного производства определено как наличие противоречий между совокупностью фактических данных, которые характеризуют обстоятельства деяния, являющегося предметом судебного

рассмотрения, а также систему доказательств, предоставленных суду и исследованных им в подтверждение наличия либо отсутствия таких обстоятельств, и выводами суда, изложенными им в судебном решении, которое возникло вследствие ошибки суда, связанной с оценкой доказательств и/или обоснованием, мотивированием своего решения.

Исследовано соотношение несоответствия выводов суда первой инстанции фактическим обстоятельствам уголовного производства с другими основаниями для отмены или изменения судебного решения. Результатом этого стал вывод о том, что несоответствие выводов суда первой инстанции фактическим обстоятельствам уголовного производства, хотя и может быть связано с другими основаниями для отмены или изменения судебного решения (в первую очередь, с неполнотой судебного рассмотрения, существенным нарушением требований уголовного процессуального закона), однако в своей основе содержит ошибки суда, связанные с оценкой доказательств и обоснованием (в том числе мотивировкой) принятого решения.

Проанализированы формы несоответствия выводов суда первой инстанции фактическим обстоятельствам уголовного производства, условия отмены и изменения судебного решения при несоответствии выводов суда первой инстанции фактическим обстоятельствам уголовного производства. Исследованы отдельные вопросы порядка отмены и изменения судебного решения на основании несоответствия выводов суда первой инстанции фактическим обстоятельствам уголовного производства.

Определено, что правильное установление судом фактических обстоятельств уголовного производства, соответствие выводов суда установленным обстоятельствам являются необходимыми условиями постановления законного, обоснованного и справедливого судебного решения.

Отмечено, что судебная истина, формирующаяся в результате судебно-познавательной деятельности, как системная категория, выступает правовым средством формирования истинности судебного решения и является правовым продуктом, формирующимся в уголовном производстве на основе принципов и содержания норм уголовного процессуального права, посредством осуществления уголовной процессуальной деятельности сторон, участвующих в споре, и суда. И хотя понятие истины как правовой категории не используется в нормах УПК Украины, именно судебная истина, как правовой продукт, отображающий результат познания судом обстоятельств объективной и процессуальной (в том числе, конвенциональной) действительности, выступает основой постановления правосудного истинного судебного решения, в котором выводы суда соответствуют фактическим обстоятельствам уголовного производства.

Сформулирован ряд предложений, касающихся усовершенствования уголовного процессуального закона в части нормативного регулирования содержания и форм несоответствия выводов суда первой инстанции фактическим обстоятельствам уголовного производства, условий и порядка отмены или изменения решения суда первой инстанции по этому основанию в апелляционном порядке.

Ключевые слова: судебное рассмотрение, судебное решение, апелляционное производство, отмена судебного решения, изменение судебного решения, основания для отмены или изменения судебного решения, несоответствие выводов суда фактическим обстоятельствам уголовного производства

SUMMARY

Kotubei I. I. Inconsistency of findings of a court of first instance to the actual facts of a criminal proceeding. – Manuscript.

The thesis for the scientific degree of Candidate of Law in speciality 12.00.09 – criminal process and criminalistics; forensics; criminal investigation. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2015.

A comprehensive study of inconsistency of findings of a court of first instance to the actual facts of a criminal proceeding as a ground for reversal or reconsideration of a court judgment on appeal has been undertaken in the thesis based on analysis of sources of national and foreign scientists, legislation and practical application hereof, compilation of empirical data.

History of development of criminal procedural law and science of criminal process dealing with ground for reversal or reconsideration of a court judgment has been investigated, notion and essence of grounds for reversal or reconsideration of a court judgment by a court of appeal have been figured out, the types thereof have been analyzed. The notion of inconsistency of findings of a court to the actual facts of a criminal proceeding has been defined, correlation of inconsistency with the other grounds for reversal or reconsideration of a court judgment has been figured out. Analysis of forms of inconsistency of findings of a court to the actual facts of a criminal proceeding, conditions of reversal or reconsideration of a court judgment in case of inconsistency of findings of a court to the actual facts of a criminal proceeding has been performed. Issue of procedure of reversal or reconsideration of a court judgment based on inconsistency of findings of a court to the actual facts of a criminal proceeding has been investigated.

Scientifically grounded amendments to the applicable criminal procedural law of Ukraine have been offered.

Keywords: judicial inquiry, court judgment, appeal proceeding, reversal of a court judgment, reconsideration of a court judgment, grounds for reversal or reconsideration of a court judgment, inconsistency of findings of a court to the actual facts of a criminal proceeding.